

סחיטת פירות בשבת

הרב דניאל אדר

עמדתי ואתבונן בדין סחיטת פירות בשבת. האם מותר לסחוט לימונים בשבת לתוך כלי ריק, כפי פסק מרן השו"ע ומרן הגרע"י וממרן עד מרן, או שמא יש לאסור בזמן הזה כדעת הגר"מ לוי במנוחת אהבה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

מקור איסור סחיטת פירות

איתא במשנה (שבת פכ"ב מ"א): אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין, ואם יצאו מעצמן אסורין, רבי יהודה אומר אם לאוכלין היוצא מהן מותר ואם למשקין היוצא מהן אסור. ע"כ. ובפשט המשנה משמע שכל פרי אסור לסחטו על מנת להוציא ממנו משקין. וכל המחלוקת בין תנא קמא לחכמים היא אם הפירות מיועדים לאוכלים, היוצא מהן מותר, ואם למשקין היוצא מהם אסור. אולם, שיטת התלמוד לחלק יצאה בזה (שבת קמג ע"ב), והכי איתא התם: אין סוחטין את הפירות, אמר רב יהודה אמר שמואל – מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים וענבים. מאי טעמא? כיון דלסחיטה ניהו, יהיב דעתיה. ועולא אמר רב – חלוק היה רבי יהודה אף בזיתים וענבים. ורבי יוחנן אמר – הלכה כרבי יהודה בשאר פירות, ואין הלכה כרבי יהודה בזיתים וענבים. אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל – מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים וענבים לרבי יהודה בשאר פירות. אמר ליה רבי ירמיה לרבי אבא אלא במאי פליגי? אמר ליה – לכי תשכח! אמר רב נחמן בר יצחק - מסתברא בתותים ורמונים פליגי, דתניא - זיתים שמשך מהן שמן, וענבים שמשך מהן יין, והכניסן בין לאוכל בין למשקין היוצא מהן אסור. תותים שמשך מהן מים, ורמונים שמשך מהן יין, והכניסן לאוכלין, היוצא מהן מותר. למשקין ולסתם היוצא מהן אסור דברי רבי יהודה ע"כ.

שיטת התלמוד בזיתים וענבים – בין לר"י ובין לרבנן

ומבואר שלשיטת שמואל ורבי יוחנן בשאר פירות הדין הוא כשיטת רבי יהודה, ובזיתים וענבים הדין הוא כשיטת חכמים. שכן בין אם נאמר 'הלכה כרבי יהודה וכו' ובין אם נאמר 'מודה היה רבי יהודה וכו' כך הדין. ואף לשיטת רב שאמר 'חלוק היה רבי יהודה אף בזיתים וענבים' הנה לא שמענו מדבריו מה דעת חכמים בשאר פירות, ואפשר שמודה שחכמים מסכימים לרבי יהודה בשאר פירות, ואינם

חלוקים עליו. ומה שנחלק עליהם בזיתים וענבים, אפשר שאף לדעת רב אין הלכה כמותו.

ועל כן נפיק שפיר, דעבדינן אוקימתא במתניתין, שכן במקום שהמשנה תעסוק 'בכל הפירות', צמצמנו את ההגדרה וכעת המשנה עוסקת רק בזיתים וענבים (לשיטת רב), או בתותים ורימונים שהכניסן למשקים (לשיטת שמואל ורבי יוחנן), שבהם יש חילוק אם הכניסן למשקין או לאכלין, ובזה פליגי רבנן ואסרי. נמצאנו למדים, שאיך שלא נאמר, המשנה אמרה בפשיטות דין כללי ומארי דתלמודא אתו והגבילו את הדין הכללי לפירות פרטיים.

ועל כן, עלה בזה שלפי חכמים כל הפירות שהוכנסו למשקין, משקים שזבו מהם אסורים, ולפי רבי יהודה יש בזה חילוק אם הכניסם למשקים או הכניסם לאוכלים. ובזיתים וענבים מודה הוא לרבנן, שבכל גווני אסורים המשקים בזה. ואבוא העיר' בזה, שעל פי מהלך התלמוד יוצא שלא רבי יהודה ולא רבנן עסקו באיסור הסחיטה עצמו, דהוא מוסכם, אלא דווקא בדין המשקין שזבו מהם. ואפשר שאיסור הסחיטה עצמו בכל הפירות הוא מן התורה, ורק נחלקו באיסור השימוש במשקין שזבו, שלעולם הוא מדרבנן, בין בזיתים וענבים ובין בשאר פירות.

שיטת התלמוד בשאר פירות – בין לר"י ובין לרבנן

וכבר ראינו שדעת שמואל היא שרבי יהודה מודה לחכמים בזיתים וענבים והביא לזה גם אסמכתא ומקורו טהור. ובהמשך הסוגיא איתא (קמ"ד ע"א-ב) הודאת רבנן לרבי יהודה בשאר פירות, לכאורה: אשכחן רבי יהודה דמודי לרבנן בזיתים ובענבים רבנן דמודו ליה לרבי יהודה בשאר פירות מנלן? דתניא, סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרדין, אבל לא ברמונים. ושל בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים וממאי דרבנן היא דילמא רבי יהודה היא ותהוי נמי רבי יהודה אימר דשמעת ליה לרבי יהודה יצאו מעצמן סוחטין לכתחילה מי שמעת ליה אלא מאי אית לך למימר כיון דלאו בני סחיטה ניהו אפילו לכתחילה אפילו תימא רבנן כיון דלאו בני סחיטה ניהו אפילו לכתחילה שמע מינה רבנן היא שמע מינה ע"כ. ומבואר בפשיטות, שחכמים סוברים שמותר לסחוט שאר פירות, ואם מותר לסחוט בשאר פירות, קל וחומר הוא שמותר להשתמש במשקין שזבו בשאר פירות כשכנסן לאכילה, לכאורה.

בפשט הסוגיא יש להעלות כמה תמיהות

אולם, אם נעיין היטב בלשון התלמוד נראה שישנן כמה תמיהות העולות מפשט הדברים. ראשית, בלשון הברייתא איתא כך: דתניא, סוחטין בפגעין ובפרישין ובעוזרדין, אבל לא ברמונים. ושל בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים ע"כ. והפשט העולה מלשון הברייתא הוא שלדעת תנא קמא, אף שסוחטין בפגעין ובפרישין וכו', מכל מקום אסור לסחוט רימונים. אך בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברימונים בשבת. ולפי זה יש מחלוקת האם מותר לסחוט רימונים בשבת או אסור.

אולם בגמרא לא נראה כך. שכן בהמשך הסוגיא איתא: של בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים אמר רב נחמן הלכה כשל בית מנשיא בר מנחם. אמר ליה רבא לרב נחמן מנשיא בן מנחם תנא הוא? וכי תימא הלכה כי האי תנא דסבר לה כשל מנשיא בן מנחם? ומשום דסבר כמנשיא בן מנחם הלכה כמותו? מנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמא? אין, דתנן וכו' אלא היינו טעמא כדרב חסדא דאמר רב חסדא תרדין שסחטן ונתנן במקוה פוסלין את המקוה בשינוי מראה והא לאו בני סחיטה נינהו אלא מאי אית לך למימר כיון דאחשבינהו הוה להו משקה הכא נמי כיון דאחשבינהו הוה להו משקה ע"כ. והנה ממה ששאלה הגמרא 'מנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמא', פשוט הוא שהגמרא הבינה שהיו סוחטים ברימונים בחול, ועל כן אסורה סחיטתם בשבת. שכן לא מסתבר לומר ש'רובא דעלמא' זו סברא לקולא, שכן אם רובא דעלמא סוחטים הרי יש לאסור. וכן בהמשך הסוגיא 'משום דאחשבינהו הוי להו משקה' ומבואר שביט מנשיא בר מנחם היו 'מחשיבים' את העסיס היוצא מן הרימונים למשקה, וגם זו סברא לאסור. ועל כן ברור שהגמרא הבינה שביט מנשיא היו סוחטים רימונים ומחשיבים את המשקה, ועל כן נאסרה סחיטתם בשבת. ולפי דרכנו למדנו שאין 'שתי דעות' בזה, אלא יש רק דעה אחת והיא שיטת ת"ק שאסור לסחוט רימונים בשבת. ומכל מקום פשוט הוא שיש פער בין הברייתא ומשמעותה הפשוטה לבין דרך הבנת הברייתא בתלמוד.

ואשר על ידו השני, אם נעיין היטב במהלך התלמוד נראה שסיכום הסוגיא בגמרא מעורר תמיהה. דהכי איתא: "אשכחן רבי יהודה דמודי לרבנן בזיתים ובענבים רבנן דמודו ליה לרבי יהודה בשאר פירות מנלן?" דהיינו שאלתה ובקשתה של הגמרא היא לברר, היכן מצינו שרבנן מודים לרבי יהודה? ועל כך באה התשובה: "דתניא, סוחטין בפגעין וכו' וממאי דרבנן היא, דילמא רבי יהודה היא?" דהיינו, מניין לך שזו שיטת רבנן שאסרו בזיתים וענבים וכעת סברו להתיר בשאר פירות? אולי זו שיטת רבי יהודה הסובר להקל יותר בשאר פירות?

ועל כך ענתה הגמרא: "ותהוי נמי רבי יהודה, אימר דשמעת ליה לרבי יהודה יצאו מעצמן סוחטין לכתחילה מי שמעת ליה? אלא מאי אית לך למימר, כיון דלאו בני סחיטה נינהו אפילו לכתחילה, אפילו תימא רבנן כיון דלאו בני סחיטה נינהו אפילו לכתחילה שמע מינה רבנן היא שמע מינה ע"כ. וכל קורא ישר, מיד ישים לב לשאלה העולה מבין ריסי התלמוד. הלא אין כאן כלל 'שמע מינה' כלומר הוכחה מוחצת לכך שחכמים מודים לרבי יהודה. אלא אפשרות בעלמא, שכיוון שמצאנו רק שרבי יהודה מתיר להשתמש במשקין שזבו, אך לא שמענו שהוא מתיר אפילו סחיטה ממש, והכא שריא הברייתא סחיטה ממש, אפשר שגם חכמים מודים לסברא זו, דכיוון שאינם בני סחיטה מותר לסחוט. אולם חשוב לשים לב שלא יצא זה מכלל 'אפשר' והיאך יכון לומר על כך 'שמע מינה'?

תירוץ הקושיא השניה על פי נוסח כתבי היד

ואני דניאל בינותי בספרים, וחזי הוית כך. בכתב יד וטיקן (108) איתא: אלא מאי אית לך למימר' כיון דלאו בני סחיט' נינהו אפי' לכתחלה אפלו תימ' רבנן כיון דלאו בני סחיט' נינהו אפי' לכתחלה. שלבית מנשיא בר מנחם וכו' ע"כ. וליתא לגמרי הנוסח 'שמע מינה רבנן היא'. וכן הוא בכתב יד אוקספורד (מס' 1366). ואף שבכתב יד מינכן היא מופיעה, מכל מקום הסברא נותנת שהנוסח בכתבי היד דלעיל הוא הנכון. ולפי זה יוצא שלא מצאנו מקום מפורש שרבנן מודים לרבי יהודה בשאר פירות, אלא הוי בעיא דלא איפשיטא, לכאורה.

שיטת התלמוד בדין סחיטת רימונים

ואחר הודיע אלהים אותנו את כל זאת, ניהדר אנפין לנידון דידן. הנה איתא בגמרא (קמד ע"ב) הכי: של בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים. אמר רב נחמן - הלכה כשל בית מנשיא בר מנחם². אמר ליה רבא לרב נחמן - מנשיא בן מנחם תנא הוא? וכי תימא הלכה כי האי תנא דסבר לה כשל מנשיא בן מנחם, ומשום דסבר כמנשיא בן מנחם הלכה כמותו? מנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמא?

-
1. העתקתו נמצאת באתר מאגרים המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון, בכתובת: <https://maagarim.hebrew-academy.org.il/Pages/PMain.aspx?mishibbur=80012&mm15=00000000000014402>
  2. בשלב זה עדיין ניתן לומר שהגמרא הבינה בברייתא כפי הבנתה הפשוטה, ודלא כמו שמדוקדק מהמשך הסוגיא וכמו שכתבתי לעיל. שכן אם תימא 'הלכה כשל פלוני' משמע הלכה מכלל דפליגי, והלא לפי מה שדקדקתי לעיל הא לא פליגי. ויש לדחות.

אין, דתנן – המקיים קוצים בכרם, רבי אליעזר אומר – קדש וחכמים אומרים – אינו מקדש אלא דבר שכמוהו מקיימין. ואמר רבי חנינא – מאי טעמא דרבי אליעזר? שכן בערביא מקיימין קוצי שדות לגמליהם. מידי איריא?! דערביא אתרא, הכא בטלה דעתו אצל כל אדם! אלא היינו טעמא, כדרב חסדא, דאמר רב חסדא – תרדין שסחטן ונתנן במקוה פוסלין את המקוה בשינוי מראה, והא לאו בני סחיטה נינהו! אלא מאי אית לך למימר, כיון דאחשבינהו הוה להו משקה, הכא נמי, כיון דאחשבינהו הוה להו משקה. רב פפא אמר - משום דהוי דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחילה, וכל דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחילה פוסל את המקוה בשינוי מראה ע"כ.

וביאור הדברים כך הוא, בברייתא שנינו ש'בית מנשיא בר מנחם היו סוחטים ברימונים', ורב נחמן פסק הלכה כדעתם. ועל כך מקשה הגמרא, וכי מנשיא בר מנחם הוא תנא שיש לפסוק הלכה כמותו? ואולי תאמר שכוונת רב נחמן שהלכה כי האי תנא דפסק הלכה כמו מה שעשו בית מנשיא? ועל כך מקשה הגמרא, וכי מפני שאותו תנא סבר כמותו יש לפסוק הלכה כן? ועוד שאלה, וכי מנשיא בר מנחם הוא רוב העולם. ותריץ שכמו שבערביא נחשב מקום חשוב לעניין כלאים, כך בית מנשיא נחשבים מקום חשוב לעניין סחיטה, לאסור מחמתם סחיטת הרימונים בכל העולם. ועל כך מקשה הגמרא שערביא הוא אכן מקום חשוב, אך בית מנשיא בטלה דעתו אצל כל אדם³. והביא הגמרא טעם אחר, בשם רב חסדא, שכל היכא דאחשבינהו למשקה, הוי משקה חשוב ואסור לסחטו בשבת. ואת הטעם הזה לכאורה דחה רב פפא.

יש להקשות בפשט הסוגיא כמה קושיות

ראשית, במאי דאיתא בגמרא: וכי תימא הלכה כי האי תנא דסבר לה כשל מנשיא בן מנחם, ומשום דסבר כמנשיא בן מנחם הלכה כמותו? ע"כ. על פניו שאלה זו לא מובנת כלל, דהא אם אנו מניחים שיש תנא שסבר כמו שעשו דבי מנשיא בר מנחם, מאי קא קשיא לך דפסקינן הלכה כוותיה?
ועוד קשה, שלמסקנא לא ברור למה יש איסור בסחיטת רימונים. שכן בתחילה חשבנו לדמות זאת לערביא, ובתר כן לדין של 'אחשבינהו', אך גם טעם זה נדחה קראו לה, ולא קם נביא עוד, ועל פניו גם דין זה הוי בעיא דלא איפשיטא.

3. ניתן לתת לזה קצת טעם לשבח דהא אתרא דכלאים אינו נחשב 'מקום' חשוב אלא לאותו מקום בלבד. אך כשאתה בא לאסור סחיטת רימונים לכל העולם, אכן בית מנשיא בטלה דעתו אצל כל אדם!

ועוד יש לשאול, על הצד שאסרנו סחיטת רימונים בשבת, האם סחיטתם נאסרה מן התורה או מדברי חכמים? שכן לא למדנו כאן שאיסור סחיטת הרימונים בשבת הינו מדרבנן. והדבר ידוע בכל אתר ואתר ומקובל בפוסקים שאיסור סחיטת שאר פירות הינו לכל היותר איסור דרבנן ולא דאורייתא.

פתרון הקושיא הראשונה

ובזה גם באו לעזרתי כתבי היד, דהכי איתא בהו, בכתב יד וטיקן (108) איתא: א' ליה רבא וכי בית מנשיא תנא הוא וכי תימ' הלכה כי האי תנא דבית מנשיא וכי מנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמ' אין והתנן המקיים ע"כ. וכן בכתב יד מינכן 95: א"ל האי תנא סבר כוותיה דמנשיא ב"מ ועוד מנשיא ב"מ הוי רובא דעלמא. ע"כ. ומבואר ששני כתבי היד הללו לא גרסו את המשפט הזה. וכן עולה מתשובת רב האי גאון (אוצה"ג שבת חלק התשובות עמ' 146). אולם בכתב יד אוקספורד (366) יש משפט מעין זה.

פתרון הקושיא השניה

לכאורה נראה לומר בפשיטות, שכיוון שמוסכם בין לרבי יהודה ובין לרבנן שגם תותים ורימונים שכנסם למשקים, אסור להשתמש במשקין היוצאים מהם, פשוט הוא שיש איסור בסחיטתם בשבת, דלא יתכן לומר שאין כלל איסור לסחטם בשבת, אך יש איסור להשתמש במשקין שזבו. דמי נתלה במי.

אולם, אם כן הוא, אכתי המהלך לא עולה היטב. שכן בסוגיא דבי מנשיא בר מנחם, שאלנו לכאורה למה לרימונים אין דין של 'שאר משקין' המותרים בסחיטה, ועל פניו כפי שדייקנו הוי בעיא דלא איפשיטא, ואם כן על פניו קם דינא דלא נפקו מכלל שאר משקין. אך מצד שני, פשוט לגמרא שיש איסור להשתמש במשקין שזבו מתותים ורימונים בשבת, ועל כן פשוט הוא שיש גם איסור בסחיטתם לכאורה.

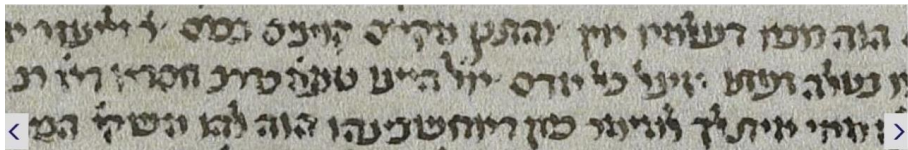
וחמותי ראיתי או'ר בדברי רב האי גאון בתשובתו (אוצה"ג חלק התשובות עמ' 145 והלאה) שהאריך הרחיב בסוגיין ובתוך דבריו כתב כך את מהלך התלמוד: ואמר רב נחמן הלכה כשלבית מנשיא בר מנחם. ומקשינן לרב נחמן – מנשיא בן מנחם תנא הוא? כלומר, לא ידעינן ליה. וכ"ת תנא דהא ברייתא סבר כמה דעבדו שלבית מנשיא, ואע"ג דמנשיא לא ידעינן ליה, הא קא חזינא דרימונים בני סחיטה נינהו. ומי איכא למימר דשל בית מנשיא בן מנחם הוו רובא לעלמא? משום דאינהו היו מעמידים רמוניהם לסחיטה מי מחזיקינן למימר דרימונים בני סחיטה? ומפרקינן דאיכא למימר כיון דקא חזינן שיש שמעמידין אותן לסחיטה, ויש שאין מעמידין

אותן לסחיטה מחזיקינן בהו דבני סחיטה אינון כההיא דהמקיים קוצים בכרם דר"א אומר קידש, וא"כ חנינא – מ"ט דר' אליעזר? שכן בערביא מקיימין קוצים בשדות לגמליהם. וקא מקשינן – מי דמי? ערביא אתרא הוא, וכיון שמקיימין קוצים קידש זה שקיים. הכא, לענין רימונים דקאמר אינון בני סחיטה⁴, בטלה דעתו אצל כל אדם! ומפרקינן לא בטלה דעתו אצל כל אדם, שכן דעת כל אדם אי אחשבינהו לרימונים להוציא מהן עסיס, אי נמי אחשביה למאי דנפיק מנהון לנטוריה לשוויי עסיס, כמשקה חשיב ואסור ליה למסחט בשבת, ולמשרי⁵ מה שזב מהן למקום עסיס. ואי לא אחשבינון לשוויי מנהון עסיס והאי דקא סחיט להון, אכיל מאי דנפיק מנהון במקום אוכל קא מחשב ליה, וכו' ומותר, ואע"ג דרמיניהו להא לההיא דרב חסדא בתרדין שסחטן ונתנן למקווה וכו'. ע"כ.

והמעייין יראה דבר פלא בדברי רב האי גאון. לפי שיטתנו בתלמוד (ונראה דכן היתה גירסת רבינו חננאל) יש לנו בעצם שתי דעות בהסבר שיטת בית מנשיא בר מנחם. יש את שיטת רב נחמן⁶ שנקט שזהו משום שבית מנשיא הוי כעין אתרא דערביא, ועל כן רימונים אסורים בסחיטה. ויש את שיטת רב חסדא, שזהו משום שהחשיב את המשקה האצור בהם, ועל כן אסורה סחיטתם. ואחר שהגמרא מקשה על זה מובא – 'אלא היינו טעמיה כדרב חסדא', דהיינו שדברי רב חסדא הנה הינם טעם אחר להסביר למה פסקנו הלכה כדברי בית מנשיא. אולם מדברי רב האי גאון מתבאר ביאור אחר. שכן רב האי גאון כותב כך: וקא מקשינן – מי דמי? ערביא אתרא הוא, וכיון שמקיימין קוצים קידש זה שקיים. הכא, לענין רימונים דקאמר אינון בני סחיטה⁷, בטלה דעתו אצל כל אדם! ומפרקינן לא בטלה דעתו אצל כל אדם, שכן דעת כל אדם אי אחשבינהו לרימונים ע"כ. דהיינו שמי שהביא את דברי רב חסדא, זהו אותו רב נחמן (או סתמא דתלמודא) שנכבדות דיבר בנו עד כען. ובעצם יש כאן תירוץ לקושית הגמרא 'מי דמי ערביא אתרא וכו'.

4. כן הוא בתשובה. אולם נראה דצריך לגרוס 'דקאמר בני סחיטה' או 'דקאמר בני סחיטה אינון'. שכן לפי הנוסח המופיע בפנים אין לזה מובן לפי המהלך לכאורה.
5. הכוונה 'וכן אסור למשרי מה שזב מהן' ופשוט לכל קורא עברית, דזהו מושך עצמו ואחר עמו. ומי שלא הורגל בקריאת לשון הקודש ובדקדוק בשיטת כסא רחמים, לא יבין את זאת.
6. או סתמא דלתמודא. איני בטוח בזה, האם מי שהביא את הראיה מהמשנה בכלאים הוא רב נחמן, או שמא סתמא דתלמודא.
7. כן הוא בתשובה. אולם נראה דצריך לגרוס 'דקאמר בני סחיטה' או 'דקאמר בני סחיטה אינון' והסופר טעה וכתב 'אינון בני סחיטה' והיא טעות אפשרות. שכן לפי הנוסח המופיע בפנים אין לזה מובן, לפי המהלך לכאורה.

וקודם שנסביר את התירוץ, אנסה להסביר בס"ד היאך זה עולה בשיטת התלמוד, ונצטרך להגיה הגהה קטנה שתפתור את הבעיה בס"ד. אצלנו בנוסח התלמוד איתא כך: 'הכא בטלה דעתו אצל כל אדם! אלא היינו טעמא וכו'.' אולם עלה בדעתי לגרוס אחרת: 'הכא בטלה דעתו אצל כל אדם! א"ל היינו טעמא וכו' ע"כ. וכך הוי ממש כדברי רב האי גאון. ולענ"ד בקריאה זהירה בכתב יד מינכן (95): אפשר לומר שזו היתה נוסחתו, שכן נראה (בשורה האמצעית בתמונה שהעתקתי) שיש מעל ה"אל" שני גרישין, ולא גריש אחד. ויש לסייע לזה שכן נראה שהן' הסופית מתארכת יותר מהרגיל אצל הסופר, ולענ"ד זהו משום המפגש שלה עם הגריש. שכן בן' סופית אחרת (כמו במילה 'אין' בשורה הראשונה) רואים שהן' יותר קצרה ופחות מסולסלת. ואם כן הוא, אפשר לומר שכך גרס רב האי גאון⁸. ואם כנים אנו בזה, יוצא שיש לנו פתרון לשאלה האם יש בסוגיא זו הכרעה

בעניין איסור סחיטת רימונים. וגם זה מבואר בהדיא בדברי רב האי גאון התם. שכן רב האי גאון כותב בפירוש שאף שרב פפא דחה את דברי רב חסדא, הוא דחה רק את הביאור של רב חסדא בעניין תרדין שסחטן, דאינו מצד אחשבינהו, מכל מקום זהו רק לעניין מקוואות, אך לעניין סחיטת הפירות, עשה עמנו לטובה אות, נוראות גדולות ונפלאות, גליה דרועיה ונפל נהורות, מסיר תימהון חושך וקושיות, שכן הסברא של 'אחשבינהו' לא נדחתה.

ויש לדקדק עוד מעט, שאם אמת היה הדבר הזה, ואזלינן בתר הסברא של 'אחשבינהו' הדרא קושיא לדוכתא, וכי אם אדם כל דהוא יחליט בדעתו להחשיב את מי העוזרדין או המלפפונים, היהיה בזה איסור? והלא בטלה דעתו אצל כל אדם! ולענ"ד במתק שפתיו לנו הודיע רב האי גאון, וגם בזה כי טוב פט"ר את השאלה מעיקרה. שכן ז"ל רב האי גאון: הכא לעניין רימונים דקאמר (אינן) בני סחיטה בטלה דעתו אצל כל אדם! ומפרקינן לא בטלה דעתו אצל כל אדם שכן דעת כל אדם אי אחשבינהו לרימונים וכו'. ע"כ. דהיינו דאזלינן בתר דעת בני אדם במשקין, ומשקין הנאסרים בסחיטה (כשהם לא זיתים וענבים), הם רק משקים שיש דרך לבני אדם לעשות מהם משקה חשוב ("עסיס"). וזו הכוונה של רב האי

8. וכפי שנראה לקמן שתי הגרסאות קדומות הן. שכן רבינו חננאל בהדיא גרס 'אלא'.

גאון באחשבינהו, דווקא מי סחיטת הפרי שאתה מחשיב אותו למשקה חשוב, הוא הנאסר. וגם הוא נאסר רק אם יש דרך בעולם לסחטו לשם כך, דאם לא הכי בטלה דעתו אצל כל אדם.

דהיינו דבעינן תרתי, גם שתהיה דרך בעולם לסחוט פרי או ירק זה. וגם שסוחט על מנת לעשות ממנו משקה העומד בפני עצמו כמשקה. (ולשיטת רב האי גאון יש להגדרה זאת השנית, כמה נפק"מ, כפי שעיני המעיין תחזינה מישרים בתשובתו הרמת'ה, וכן בדברינו לקמן בס"ד).

האם סחיטת תותים ורימונים אסורה מן התורה או מד"ס

והנה, אבוא נבוא אני ועמך, ואראך את מקור הדין הלזה, ומשם יתבאר בס"ד מקום הספק, ואם ירצה ה' בעדנו, גם את ההכרעה. ומינה ניפוק לדון בסחיטת לימונים בזה"ז, לעשיית לימונאדה וכפי שפסק מרן השו"ע. היכון הדבר אם לאו.

שיטת רב האי גאון בטעם איסור סחיטת זיתים וענבים

ז"ל רב האי גאון (אוצה"ג חלק התשובות עמ' 147): דהלכה כר' יהודה שאים לאוכלין הכניסו, משקין שזבו מהן כאוכלין דמו ושרו. ואם למשקין הכניסו, לעשות מהן מי תפוחים או מי תותים או דבש תאנים או עסיס רימונים, היוצא מהן אסור. ומאי שנא זיתים וענבים משאר פירות? שהיין והשמן בעצמן משקין הן ומנויין בטהרות (מכשירין פ"ו מ"ד) בשבעה משקין, לפיכך אם זבו בשבת אע"פ שזיתיהן וענביהן לאכילה הוכנסו, הרי היוצא מהן משקין בעצמן, אבל שאר פירות אינם כן, ואי אחשבינון וחישוב עליהן להוציא מהן משקין ההוא שינוי דהוה בהו שחישוב עליהן מעיקרא אסר להו וכו' ע"כ.

ובפשטות משמע מלשונו שטעם האיסור הוא מפני שהיין והשמן הנה הינם משקין חשובים, והתורה עצמה החשיבה עותם לעניין קבלת טומאה וכד", וכיוון שכן הוא, רק בהם יש איסור סחיטה. ולפי זה יוצא דדברי רב האי גאון, הם כשיטת המשכנות יעקב בזה.

דחייה להבנה זו בדבריו

אולם, האמת ניתנת להיאמר, דאין זה מוכרח. וכן העירני תלמידי היקר מנחם ציון ארליך נר"ו, שרב האי גאון בפסקה זו עוסק רק באיסור דרבנן של שימוש

9. ועוד עניינים, כמו הקרבה על גבי המזבח, הבאת ביכורים (לפי חלק מהדעות).

במשקה שזב. ועל זה אומר רב האי גאון שכיוון שיין ושמן הנה הינם חשובים בפני עצמם, ממילא יש מקום לחשוש שיבוא לסחוט אותם (אפילו כשכנסן לאוכלים!). ובזה אמרין דליכא למיחש שיבוא לסחוט שאר פירות, כשכנסן לאוכלים.

אפשרות להעמיד את ההבנה הראשונה

ועדיין יש מקום בראש לצדד ולומר שלדעת רב האי גאון אין חייבים אלא על סחיטת זיתים וענבים, ממה שכתב קודם לכן (שם עמ' 146): מעיקרה תנן אין סוחטין את הפירות להוציא מהן משקין. טעמא דאין סוחטין להוציא משקין, דמפיק להון סוחט לפירות מכלל אוכלין ומשוי להון משקין, אבל היכא דאין מוציא משקין מותר לסחוט, והדבר מפורש בסיפא דשמעתא א"ר אבא א"ר חייא בר אשי אמר רב דבר תורה לא אסרה תורה אלא דריכת זיתי וענבים בלבד כלומר דסחיטה מדרבנן היא וכו' ע"כ.

ומשמע ממה שאמר שאין סחיטה אלא להוציא משקין, ואם נצרף את מה שכתב קודם לכן שדווקא זיתים וענבים איקרו משקין, נראה לומר דסבירא ליה לרב האי גאון דרק סחיטת זיתים וענבים נאסרה מן התורה.

ראשונים נוספים שנראה מדבריהם כשיטתו העקרונית של רב האי

גאון

וכדעת רב האי גאון, דלא נאסרו מן התורה אלא זיתים וענבים, כן נראה מדברי רבינו פרחיה תלמיד הרמב"ם שכתב: דע [פירות] שבזמנינו היום דרך בני אדם לסוחטן, ושמו בלשון ישמעאל לימוא, שמותר לסוחטו לאוכל. לכלי ריק אסור, כדין סחיטת תותים ורימונים, דגזרינן אלו אטו זיתים וענבים, שהרי כל דבר שיסחט ויעמדו מימיו בלא בישול ולא יסרח, כיין וכשמן, אסורה סחיטתו. לפיכך החבושין וכיוצא בהן, שאין מימיהם עומדים אלא בבישול אין סחיטתן אסורה: ע"כ. ונראה שנקודת הדמיון בין יין ושמן למיץ הלימון, אינה בדרך שדרכו בה העולם לסחוט פרי זה למימיו, אלא כיוון שהוא דומה לאותם המשקין בכך שהוא משקה עמיד וראוי לשתיה בפני עצמו כיין וכשמן, לכן נאסר. ולעולם אימא לך שרק זיתים וענבים נאסרו מן התורה. ואפשר שכן דעת הרמב"ם (פכ"א הי"ב) שכתב: מפרק חייב משום דש, והסוחט זיתים וענבים חייב משום מפרק, לפיכך אסור לסחוט תותים ורימונים הואיל ומקצת בני אדם סוחטים אותם כזיתים וענבים שמא יבוא לסחוט זיתים וענבים, אבל שאר פירות כגון פרישין ותפוחים ועוזרדין

מותר לסוחטן בשבת מפני שאינן בני סחיטה. ע"כ. אולם שפיר יש לומר דתלי רק בשאלה האם רובא דאינשי סחטי או לא, וזו כוונת הרמב"ם באמרו 'בני סחיטה'.

שיטת רש"י ורוב הראשונים בזה

מאיך, דעת רובא דרבוואתא בעניין זה אינה כשיטת הגאון ז"ל.
זה יצא ראשונה, דברי רש"י (דף קמה ע"א): דבר תורה - כלומר: אסרה תורה מלאכה, ודריכת זיתים וענבים הוא דהויא מלאכה, אבל שאר דריכות - לאו אורחיהו בהכי, ולא מלאכה ניהו. ע"כ. ונראה בדבריו שדרך המלאכה תלויה בשאלה האם יש דרך לעשות כן או לא. ובזמן חז"ל לא היו דורכים אלא זיתים וענבים, אך קושטא קאי, דאם היתה דרך לסחוט תותים ורימונים היה בהם איסור מן התורה.

ולכאורה מפורש כן ברש"י (קמד ע"ב): כרב חסדא - אף על גב דלעלמא לא חשיב, כיון דאחשיב איהו - הוי לדידיה משקה, והכי מפרש רב נחמן לברייתא דלעיל: סוחטין בפגיעין ובפרישין למתק הפרי, ולא לצורך המשקה, אבל לא ברימונים ואפילו למתקן, דשל בית מנשיא היו סוחטין בחול לצורך משקה, הלכך בשבת אסור אפילו למתק, הואיל ואיכא חד דעביד לשם משקה, ולא משום דמנשיא רובא דעלמא, אלא חיישינן, אי שרית ליה למתק - אתי למעבד לשום משקה, וכיון דאיהו מחשב ליה הוי משקה **ומיחייב**, אבל בפגיעין ליכא למיחש, דאין אדם עושה אותו למשקה. ע"כ. ומבואר בדברי רש"י, שלדעת רב נחמן אפילו אדם אחד שסוחט לשום משקה, מיחייב מן התורה על סחיטתו, מפני שהחשיב את המשקין הללו לשתיה. ואף אם נאמר שלא נפסק הטעם של אחשבינהו להלכה, מ"מ אפושי פלוגתא לא מפשינן, ושפיר יש לומר שרש"י יסכים לומר שכאשר ישנה דרך לסחוט את המשקין הללו למימיהן יהיה בכך איסור מן התורה.

וכשיטת רש"י הזו, כתב גם הריבב"ן (על אתר), וכן הרי"ד בפסקיו וז"ל: וכן תנא דבי מנשה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד. פי' הני דאורחיהו בהכי הוי תולדה דדש וחייב עליהן חטאת, אבל שאר סחיטת פירות, דלאו אורחיהו בהכי, לא מיחייב עלייהו חטאת ואינן אלא פטור אבל אסור. ע"כ.

וכיוצא בזה כתב הרשב"א בחידושו (קמה ע"א): אלא פירושא משום דסבירא להו כתנא דבי מנשה דאמר לקמן בסמוך דדבר תורה אינו חייב אלא על דריכת זיתים וענבים בלבד משום דרובן למשקין והלכך כשסוחטן הוה ליה כדש [נ"א: כדריכת זיתים וענבים], אבל שאר פירות רובן לאכילה הן עומדין ואפילו יהיב דעתיה וסחיט בטלה דעתו אצל רוב העולם ואפילו צריך לו לא חשיב משקה אלא

אוכל. ע"כ. ועל פניו מפורש כן בדבריו בעבודת הקודש (בית מועד שער א' סי' ד') וז"ל: (טו) פירות העשויין להוציא מהן משקין כזיתים וענבים אין סוחטין אותן ביום טוב ואין צריך לומר בשבת, ולא עוד אלא אפילו הכניסן לאוכלין ויצאו מהן משקין אסורין, חוששין שמא יתן דעתו להוציא מהן משקין ויסחוט. (טז) תותים ורימונים רובן לאכילה ומיעוטן למשקין, ולפיכך אין סוחטין אותן שהרי יש שסוחטין אותן למימהן. הכניסן לאוכלין ויצאו מהן משקין מותרין, שכל שרובן לאכילה והכניס אלו לאכילה אף על פי שאתה מתיר היוצא מהן אין חוששין שמא ימלך ויסחוט. ע"כ. ומבואר שכתב הגדרה כוללת, ובתור דוגמא כתב 'כזיתים וענבים' ומשמע שזיתים וענבים לאו דווקא. וכי זיתים וענבים אמרה תורה!?! וכדבריו נראה מדברי הרב אהל מועד (שער השבת דרך ד').

וכן נראה לדקדק מדברי הרי"ז בפסקיו (פכ"ב הל' א' אות א'): א. אין סוחטין זתים וענבים להוציא מהן משקין, ואם סחטן חייב חטאת, שהוא מפרק המשקה ממקום שהוא כנוס בו, ודומה לדישת התבואה שמפרק התבואה מן הקש. תותים ורימונים לא יסחוט ואם סחטן פטור, שאינן בני סחיטה כזתים וענבים. ע"כ. ומשמע שאם היו 'בני סחיטה' כזיתים וענבים, היה אסור מן התורה לסחטן. וצ"ע. וכן מפורש בספר הנייר: אוכל הראוי ורגיל להוציא ממנו משקה אסור לסוחטו ולהוציא מהן משקה, ואם יצאו מעצמן אסורין, ושאינו ראוי למשקה כגון פרישין ועוזרדין, סוחטין לכתחילה. תותים תפוחים רמונים אסור לסוחטן לכתחילה, ואם יצאו מעצמן והוזמנו לאכילה מותר המשקה, ואם למשקה הוזמנו היוצא מהן אסור. ע"כ.

וכן עולה מדברי הרמב"ן (קמה ע"א): תרדין שסחטן ונתנן במקוה פוסלין את המקוה בשינוי מראה והוא לאו בני סחיטה אלא מאי אית לך למימר וכו'. פרש"י ז"ל והכי מפרש רב נחמן לברייתא דלעיל סוחטין בפגעין ובפרישין כדי למתק הפרי ולא לצורך משקה אבל לא ברמונים ואפילו למתקן דשל בית מנשיא היו סוחטין אותן בחול לצורך משקה הלכך בשבת אסור ואפילו למתקן הואיל ואיכא חד דעביד לשם משקה דלמא אתי למיעבד הכי, ולא מחוור לי, אלא תרדין כתותים ורימונים ובכולהו אמרינן דלאו בני סחיטה נינהו כלומר שאין סחטן לסחיטה כענבים, והיינו דאמרינן אלא כדר"ח כלומר היינו טעמא דחיישינן לבית מנשיא בן מנחם מפני שזה נהג כמנהגו ואחשבינהו וכדר"ח דאמר תרדין שסחטן פוסלין את המקוה בשנוי מראה, והוא לאו בני סחיטה נינהו דרובא דעלמא לא סחטי להו, אלא כיון דאיכא מיעוטא דסחטי להו וזה נהג כמנהג אותו מיעוט וסחטן למשקין וחשבן הוה להו משקין ה"נ ברמונים כיון שנהג כשל בית מנשיא בן מנחם הוה להו משקין,

ואלו בשאר פירות שאין שום אדם סוחטן למשקין אף על פי שזה סחטן בטלה דעתו אצל כל אדם, כנ"ל ונכון הוא וכ"נ מדברי רבינו הגדול ז"ל. ע"כ. ומבואר שכל שסתמן של הפירות קאי לסחיטה נראה דיש לאסור מן התורה כזיתים וענבים. ולשיטה זו נראה שכל פרי שסתמו עומד למשקין, תאסר סחיטתו מן התורה. ואפשר שלדעת הרשב"א די בכך שכבר אינן 'מיעוט' הפרי עומד למשקין, אלא יש רובו עומד למשקין או אפילו מחציתו למשקין, שיאסר מן התורה. ומכל מקום בין כך ובין כך נראה שסחיטת הלימון לשיטה זו בודאי אסורה מן התורה, דבודאי עומד למשקין אף יותר מן הזיתים והענבים, שהיום רבים מהם משמשים גם לאכילה.

ובאמת משמע בירושלמי שכלל לא היו רגילים לסחוט שאר פירות למימיהן בזמן חז"ל. דכך איתא בירושלמי (נדרים פ"ו ה"ו): תני רבי שמעון בן אלעזר אומר קונם כל דבר שדרכו ליאכל ודרך היוצא ליאכל נדר בו מותר ביוצא ממנו. נדר ביוצא ממנו מותר בו. מה אית לך כגון זתים וענבים. וכל דבר שדרכו ליאכל ואין דרך היוצא ממנו ליאכל נדר בו מותר ביוצא ממנו. מה אית לך כגון אילין תותייה. ע"כ. ואם כנים אנו בזה יוצא שבזמנם לא היו רגילים לסחוט תותים, ואפילו במקומות שהיו רגילים לסחוט למשקין הוי מיעוט, ועל כן לא חיישינן להו בנדרים.

האם סחיטת לימון דאינה אלא לטיבול תהיה מותרת מן התורה?

ובאמת יש שכתבו שכיוון שהלימון אינו ראוי לשתיה בפני עצמו, ואינו אלא לטיבול לאחרים, לכן גריע ולא חשיב משקה בפני עצמו, וממילא לעולם לא יהיה חייב מן התורה. אולם נראה שגם זה לא יגהה מזור, דהא לשיטת רוב הראשונים הסוברים שאיסור הסחיטה הוא מפני שהדרך של הפרי כך הוא, או שרוב הפירות לסחיטה עומדים, הרי שמן זית אינו אלא לטיבול, ואינו עומד לשתיה בפני עצמו, ואדרבא בגמרא בברכות (לה ע"ב) מפורש, דשמן בפני עצמו מזיק ואינו ראוי לשתית בפני עצמו. ולמרות זאת חייבים על סחיטתו מן התורה, והוא הדין ללימון לכאורה. וכן מפורש בדברי הרי"א² (שבת פכ"ב ה"א): תותים ורמונים לא יסחוט ואם סחטן פטור, שאינן בני סחיטה כזתים וענבים. וכן כל הפירות הדומין להם, כגון התפוחים והלימוני' שסוחטין אותן לטבל בהן אסורין מדברי סופרים, כמו שביאר מז"ה. ע"כ.

וראיתי שהגר"מ לוי זצ"ל (מנוחת אהבה עמ' קס) כתב להוכיח מדברי הראשונים ששום בוסר ומלילות שמשמשים במשקין היוצאים מהם בכדי לטבל בהן,

ואעפ"כ אסור לסחטן כתותים ורימונים. והתם זהו מפני שרוב הבוסר והשום אינו עשוי למשקיו, אך בלימון אפשר דיהיה אסור מן התורה.

דין בדברי הרב אשמרה שבת

וראיתי להרב מרדכי אשכנזי שליט"א בספרו אשמרה שבת (פרק ט') שלבאר יצא מה דין סחיטת פירות הדר בזמן הזה. וכתב שהוא מחלוקת בין הרב משכנות יעקב לבין החזון איש. שכן דעת המשכנות יעקב הינה מעין שיטת רב האי גאון שהבאנו לעיל, דתליא מילתא בדין שבעת משקין. אולם דעת החזו"א היא שרק משקה שיש לו חשיבות בנפרד מהפרי, רק בו יש גדר של דש הדומה לזיתים וענבים. והרב המחבר כתב טעם שלישי והוא דאזלינן בתר עיקר גידול הפרי, וכל פרי שעיקר גידולו הוא לצורך המשקה, יש לאסור סחיטתו. אולם בזאת נוראות נפלאתי, שלמרות שכתב כן, עדיין כתב שרק זיתים וענבים יהיה חיובם מן התורה. וזה מפני שהחליט שחיוב דש הוא רק כשחשיבות הפרי מצד עצמו היא כאין וכאפס לעומת חשיבות המשקה.

ובאות ג' שם כתב שנתייעץ בזה עם המועצה לשיווק פירות הדר מהם אחוזי השיווק נכון לשנת תשנ"ט (ובאמת יש לברר זאת שוב שכן כבר עברו מאז אחד ועשרים שנה) והתם עלה שרוב האשכוליות הרגילות מיועדות "לתעשייה" דהיינו לסחיטתם¹⁰. ועיין במה שכתב לתרץ הרב אשמרה שבת (סי' יג) את המנהג לסחוט לימונים, ולענ"ד אינו מספיק.

מחלוקת מרן הבית יוסף והרדב"ז בביאור מנהג מצרים

וידוע הדבר, שבמצרים נהגו לסחוט לימונים לתוך משקין ממותקים בכדי לעשות משקה (לימונדה), לשותות לצמא ולתענוג. ונחלקו הבית יוסף והרדב"ז בביאור ההיתר של מנהג מצרים. אולם קודם לכן יש לעקוב אחר ההיסטוריה של הלימון.

ראשית, מתוך העיון בדברי רבותינו הראשונים נראה ברור שהלימון לא היה ידוע בזמן התלמוד ואף לא בראשית תקופת הראשונים. כן עולה בפירוש מהגמרא בסוכה (לא ע"ב): לא מצא אתרוג לא יביא לא פריש ולא רמון ולא דבר אחר ע"כ.

10. המעיין שם יראה שבמספר רב יותר הלימונים, 88% לעומת 75%. אולם הרב המחבר לא הסכים לומר שאיסור סחיטת רימונים הוא מן התורה מפני שרוב סחיטת הלימונים הינה לטיבול. אולם כבר כתבתי שאין די בזה בכדי להתיר. ולפי הנתונים שם יוצא ש88% מיועדים לשיווק, דהיינו לשימוש ביתי, אולם ברור הדבר שרוב אם לא כל, מיועדים לסחיטה.

ואם הלימון היה מוכר, היה לגמרא להביאו בתור דוגמא, בתור הפרי הדומה ביותר לאתרוג. וכן משתיקת הראשונים לגבי פרי זה. ויתר על כן כשהרימון הופיע הפוסקים מתייחסים אליו כדבר חדש כמו הלשונות "בזמנינו זה" (ר' פרחיה) ו"הלימונים החדשים" (רי"ד).

וכן ראיתי בערך 'לימון' (באנגלית) בויקיפדיה: לימונים נכנסו לאירופה בסמוך לדרום איטליה לא יאוחר מהמאה השנייה לספירה, בתקופת רומא העתיקה. עם זאת, הם לא טיפחו באופן נרחב. בהמשך הוצגו לפרס ואחר כך לעיראק ומצרים בסביבות 700 לספירה. הלימון תועד לראשונה בספרות במסגרת מסה ערבי מהמאה העשירית בנושא חקלאות, והוא שימש גם כצמח נוי בגנים אסלאמיים קדומים. הוא הופץ ברחבי העולם הערבי ובאזור הים התיכון בין 1000 ל 1150. ע"כ. דהיינו במשך מאות שנים, אף שהיו לימונים, מכל מקום הם לא טופחו באופן נרחב, וכן שימשו בעיקר כצמח נוי. והדבר פשוט, שכן מפני חמיצותו העזה אין מה לעשות עמו (למעט טיבול). ובאמת רק במאה ה-12 הוא הופץ באופן נרחב. מה שמעניין הוא שבאותה עת גם הופץ הסוכר (בעיקר דרך מסעות הצלבנים יש"ו) וגם הם התייחסו לסוכר בתור 'מלח מתוק', מה שמזכיר את ייחסו של הרמב"ם להבדיל לסוכר 'עד שיקפה וידמה למלח'. ואך טבעי שהחיבור בין הסוכר ללימון יקרה בתקופה הזו או בסמוך לה כפי שאכן קרה. וכשהלימון הופץ באופן נרחב מאן דהוא חשב לחברו עם הסוכר, ויצא המשקה הזה¹¹. ובאמת בערך 'לימונדה' באתר ויקיפדיה כתוב: העדות הכתובה המוקדמת ביותר ללימונדה נמצאה במצרים, המתוארכת לסביבות 1000 לספירה ע"כ. והם הם הדברים.

שיטת מרן הבית יוסף

והנה מרן הבית יוסף בעסקו בעניין הלימונים הביא את דברי הרי"ד שאסר סחיטתם, ומאיך הביא את דברי הראשונים שהתירו סחיטתם (שבלי הלקט והרא"ש) והעיר מרן הבית יוסף שגם לדעת שבולי הלקט והרא"ש שהתירו בזמנם, זה מפני שלא היו נוהגים לעשות מהם מיץ לשתייה להסיר הצמא ולתענוג. ובזמן הזה שנוהגים כן במצרים, יש לאסור אף לשיטתם. וכתב מרן הבית יוסף תרי טעמי בכדי לתרץ את מנהג מצרים וז"ל: ויש לתמוה שבמצרים נוהגים לסחוט לימוני"ש

11. אפשר שקרה הדבר דווקא במצרים, מפני שמצרים היתה נקודת מעבר לסחורות מהאוקיינוס ההודי לאירופה. הסחורות נפרקו בנמלי מצרים והועברו בשיירות לנמל אלכסנדריה ומשם לאירופה. ואפשר גם שהחיבור בין הלימון לסוכר קרה עוד בהודו, בהיות שניהם, הלימון והסוכר, ילידי המקום.

לתוך מים שנתנו בהם סוכר לשתות לתענוג ואין נמנעין מפני כך לסחטן בשבת לתוך אותם מים ולא ראינו מי שמיחה בידם ולא ראינו מי שפקפק בדבר ואפשר דלא מיתסר אלא כששותין מי סחיטת הפרי בלא תערובת משקה אחר. אי נמי דלא מיתסר אלא כשסוחטין מימיו לבד ואחר כך מערבין אותם אבל אם המנהג לסחוט מימיו לתוך משקה אחר שרי ע"כ.

ויצא שלפי הטעם הראשון של מרן הבית יוסף, יוצא שמותר לסחוט לימונים לכלי ריק בכל עת ובכל זמן. מפני שלעולם אין המשקה עומד בפני עצמו, אלא תמיד מערבים אותו עם מים וכד', ולכן מגרע גרע משאר משקין. ולפי הטעם השני, כיוון שהלימון אינו עומד בפני עצמו, ונוהגים לסחוט לתוך משקה אחר שרי¹².

נפקא מינה בין הטעם הראשון לשני בימינו

והנה כבר העירו רבים, שבזמן הזה אי אפשר לסמוך לקולא על הטעם השני שכתב מרן הבית יוסף, שכן היום בודאי יש דרך לסחוט לימון בפני עצמו, ולהעמידו למכירה (כמו מיץ לימון משומר¹³), וכן בתעשיית המשקאות סוחטים מיצי לימון בפני עצמם. ואם כן לפי הטעם השני שכתב מרן הבית יוסף אי אפשר להתיר סחיטת לימון לתוך כלי ריק.

הערה על טעמי ההיתר של מרן הבית יוסף מהדימוי ליין

והנה מקום אתי להעיר על דברי מרן הבית יוסף שהקל בלימון מחמת שלעולם מערבים אותו במשקים אחרים. והלא שנינו במקומות רבים בדברי חז"ל שאין היין חשוב אלא אם כן הוא מזוג. כן הוא בדעת ר"א (ברכות ו ע"ב): תנו רבנן יין עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו בורא פרי הגפן אלא בורא פרי העץ ונוטלין ממנו לידיים משנתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי הגפן ואין נוטלין ממנו לידיים דברי רבי אליעזר ע"כ. ואף שלהלכה לא נפסק כן, מכל מקום ברור שחשיבותו של היין היא רק במזוג, ולא בחי. וכן בפסחים (קח ע"ב): שתאן חי יצא אמר רבא ידי יין יצא ידי חירות לא יצא ע"כ. וכן מסקנת התלמוד (סנהדרין ע ע"א) שבן השותה יין חי אינו נעשה בן סורר ומורה, דאינו ממשיך בתריה. וכן הוא בנדה (כד ע"ב): השותה יין חי עצמותיו שרופין מזוג עצמותיו סכוין כראוי עצמותיו משוחין ע"כ.

12. למרות שבמשקים אחרים אין קולא לסחוט לתוך משקה אחר, הכא כיוון שמצד עצמו אינו עומד בפני עצמו ומגרע גרע, לכן שרי.

13. ומה שנעשה לטיבול, אינו מועיל כפי שכבר כתבתי לעיל.

ואם כנים אנו בזה, יוצא ששתיית היין הנורמאלית אצל כל אדם, אינה אלא במזוג, דהיינו שרובא דאינשי היו מערבים את היין עם מים, וכך היתה דרך שתייתו, דאם לא הכי יימר שכר לשותיו. ועל כן גם לגבי לימון, אין המציאות שמערבים אותו עם משקה אחר, מספקת בכדי להתיר או לפטור.

עוד הערה על דברי מרן הבית יוסף

ואני בטרם אכלה לדבר אומר, שמרן כתב 'שלא ראינו מי שפקפק בדבר' בהתייחסו למנהג מצרים. אולם ראינו לעיל שרבנו פרחיה תלמיד הרמב"ם, אשר היה דר בארץ מצרים, ואסר. ואפשר שאילו מרן היה רואה את דברי רבנו פרחיה, והיה ידוע שמקורו טהור ממצרים, היה אוסר גם הוא.

שיטת הרדב"ז

ועדיין צריכין אנו למודעי' בדברי הרדב"ז (ח"א סי' י') רבה של מצרים שעסק בזה וז"ל: שאלת ממני אודיעך על מה סמכו במצרים לסחוט לימון לתוך מי הסוכר בשבת והרי היא משקה הבא לתוך משקה ואסור אפי' לשמואל דאמר סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדרה פיר' שיש בה תבשיל ומשמע דוקא לתוך התבשיל אבל לתוך המשקה אסור:

תשובה סמכו להם על תשובת הרא"ש ז"ל, שהתיר לסחוט אותם בשבת שהם בכלל שאר פירות, שמותר לסחטן. וכתבה הטור, ולא ראיתי בזה חולק. אלא דאיכא למידק דילמא במקומו של הרא"ש ז"ל לא היו עושים "מי לימונין" ולפיכך התיר, אבל במצרים שעושיין מהם **משקה** וממלאים ממנו חביות ומוליכין למכור במקומות אחרים, הרי הוא כמי תותים ורמונים של בית מנשיא שהיו סוחטין מהם אפילו בחול להוציא מהם משקה, ומשום הכי אסרו לסחוט אותם בכל מקום בשבת. ומפני קושיא זו למדתי לסחוט הלימונין על הסוכר קודם שיתנו עליהם מים, דהוי משקה הבא לתוך האוכל, ומותר אפילו לדעת הפוסקים כשמואל. ומ"מ צריך ליישב המנהג, ואפשר שנהגו כן מפני שלא ידעו שממלאים ממשקה הלימונין חביות חביות. ומסתברא לי, שאין סחיטת הלימונין דומה לסחיטת ענבים ורמונים, דהתם שותין אותו משקה כמות שהוא אבל סחיטת הלימונין אעפ"י שעושיין אותו משקה אין עשוי לשתותו כמות שהוא **אלא לטבל בו האוכל**: וכו' ע"כ.

ביאור דברי הרדב"ז

עלי בא'ר ענו לה בדברי הרדב"ז. וריש כל מילין אומר שהרדב"ז בהיותו רבה של מצרים במשך שנים רבות, הכיר את מנהגיה וחכמיה, וידע את המעשה אשר יעשון, יתר מאשר מרן הבית יוסף, שידע על כך מפי השמועה. ואף אם עבר במצרים, מכל מקום מלמד שלא ירד להשתקע, ועל כן עדותו של הרדב"ז בודאי יותר מכוונת מאשר דברי מרן הבית יוסף.

ואבוא היום אל העי'ן ואומר, שמדברי הרדב"ז נראה שלא היו ממלאים חביות חביות ב"לימונדה" אלא ב"מי לימונים", ואת מי הלימונים הללו היו מוליכין למקומות אחרים למכור. וכן מוכח מהמשך דבריו שכתב 'אבל סחיטת הלימונין אף על פי שעושין אותו משקה אין עשוי לשתותו כמות שהוא אלא לטבל בו האוכל', דהיינו שסחיטת הלימונים נעשית בעיקר לשם טיבול האוכל, ולא לשם המשקה, ועל כן אומר הרדב"ז שהסחיטה שנוהגים במצרים¹⁴ למשקה, היא בטלה אצל כל אדם, שכן רוב הסחיטה בעולם וגם במצרים היא למלא חביות לטיבול אוכלים, וכן נראה מדבריו בסוף התשובה: אבל אינו סוחט כדי לשתות מי הלימונין אלא לטבל בו, הילכך סחיטת הלימונין בכל מקום לצורך אוכל הוא ומותר ע"כ.

דעת הרדב"ז בסחיטת הלימונים למעשה

ראשית כל המעיין היטב בדברי הרדב"ז יראה נכוחה, שהרדב"ז לא סבירא ליה להקל בסחיטת לימונים בשבת, אלא אדרבא סבירא ליה להחמיר. שכן בתחילה כשהוקשה לו היאך סוחטין, כתב: ומפני קושיא זו למדתי לסחוט הלימונין על הסוכר קודם שיתנו עליהם מים, דהוי משקה הבא לתוך האוכל, ומותר ע"כ. ולדעת הרדב"ז היה די בזה בכדי להתיר סחיטת הלימונים לתוך אוכל. והא קמן שלא התיר לסחוט לתוך כלי ריק. ואף שיש מה להשיב על פתרון זה, ויעויין לקמן בס"ד, מכל מקום הרדב"ז סבירא ליה דדי בזה.

עוד בה, נראה שהרדב"ז שהכיר היטב את מנהג מצרים, ידע שסוחטים את הלימונים לתוך כלים ריקים, וסברת ההיתר היתה מפני שהסחיטה נעשית לצורך טיבול. אך מרן הבית יוסף שלא הכיר מקרוב את מנהג מצרים סבר שלעולם סוחטים לתוך משקה, ומרן לא ידע שהסחיטה התעשייתית במצרים נעשית לכלים

---

14. הרדב"ז שגורש מספרד לא ראה מנהג זה במקומות אחרים. וכנראה היה ידוע שכן עושים במצרים, שכן גם מרן הב"י מתייחס לזה בתור מנהג מצרים. ומשמע שבמקומות אחרים לא היה. וכפי שראינו גם ממקורות חיצוניים נראה שמצרים היתה "אימפריית" הלימונדה.

ריקים. ואם כן אפשר שאם היה יודע מרן הבית יוסף כן, לא היה מתיר סחיטת הלימון. אי נמי היה אומר כדברי הרדב"ז שסחיטה לטיבול לא שמה סחיטה. וגם שבא לתרץ את המנהג, התירוץ הראשון שכתב 'אפשר שלא היו יודעים שממלאים מהם חביות חביות'. ואם כן, לפי תירוץ זה יש לאסור סחיטת הלימונים. וגם התירוץ השני שכתב, שרוב ככל הסחיטה נעשית לצורך טיבול. לזה הזמן לא יגהה מזור, שהרי סחיטת הלימון נעשית לאלפים ולרבבות לצורך משקים. ובר מן דין, כפי שראינו שסחיטה לצורך טיבול אין די בה בכדי להתיר¹⁵.

פסק מרן השו"ע

ומרן ז"ל כתב (סי' שך סע' ו'): מותר לסחוט לימוני"ש. ע"כ. וברור שמרן סמך שתי ידיו גלילי זהב על תירוציו למנהג למצרים, ועל כן היקל בסחיטת לימונים בשבת אפילו לכלי ריק.

וכתב הרב משנה ברורה (סקכ"ב): ובלשוננו ציטרי"ן¹⁶ והיינו אפילו למשקין ואף שדרך לסחטן בחול כיון שאין דרך כלל לסחטן לצורך משקה אלא לטבל בו אוכל הוא כשאר פירות וכנ"ל בס"א. ואפילו אם הדרך לסחטן בחול לתוך מים שנתנו בהם צוקע"ר לשתות לתענוג מ"מ נוהגין העולם להקל לעשות זה בשבת ואפשר משום דלא מיתסר אלא כשדרך לשתות מי סחיטת הפרי גם בלא תערובות משקה אחר א"נ דלא מיתסר אלא כשסוחטין מימיו לבד ואח"כ מערבין אותם אבל אם המנהג לסחוט מימיו לתוך משקה אחר ליתן בו טעם שרי [ב"י וט"ז]. ולפ"ז בזמן הזה שידוע שממלאין חבית למאות לשתות עם פאנ"ש באיזה מקומות צ"ע גדול אם מותר לסחטן בשבת לתוך משקה דאפשר דדמי לתותים ורמונים כיון דדרך לסחטן בכלים בפני עצמם וע"כ צריך ליזהר שיסחוט מקודם על הצוקער בפ"ע דהוי כמשקה הבא לאוכל. ע"כ.

וכן כתב הרב בן איש חי (ש"ב פרשת יתרו ה"ה): לימוני"ס חמוץ, יש אוסרים לסחטו לתוך כלי ריקן אף על פי שרוצה ליתנו לתוך האוכל, מפני כי במקומות שיש ממנו הרבה דרכם לסחוט הרבה ממנו לצורך המשקה שקורין לימונאד"ה, וממלאין ממנו חביות גדולות לצורך הנז', ואף על גב דמר"ן ז"ל התיר לסחוט, נראין דברי האוסרים בזה"ז, ולכן הסכימו האחרונים שלא לסחוט תוך כלי ריקן, וכן

15. למרות שמדברי השיבולי הלקט (סי' י') נראה שלדעתו סחיטה לצורך טיבול מותרת. וצריך ביאור. ומדברי הרא"ש שדקדק הרדב"ז להקל בסחיטה לצורך טיבול, נראה דיש לדחות דקדוק זה בדברי הרא"ש.

16. הוא שמו המדעי של הלימון. וגם חומצת לימון הינה 'חומצה צטריית'.

הסכים הגאון חיד"א ז"ל, ומי שרוצה לעשות לימונאד"ה שהוא משקה הנסחט מן הלימוני"ם הנז' עם סוכ"ר ומים, ישים תחלה הסוכ"ר בכלי ויסחוט הלימוני"ם הנז' על הסוכ"ר עצמו שהוא אוכל, ואח"כ יניח המים, אבל לא יניח המים קודם סחיטת הלימוני"ם הנז', ונתנו סימן על זה והנה סלם מצב ארצה, סלם ר"ת סוכ"ר לימוני"ם מים, כפי הסדר הזה תעשה וכנז' באחרונים ז"ל.

מחלוקת מרן הגרע"י והגר"מ לוי בביאור פסק מרן השו"ע

ובאמת נחלקו בזה הגר"מ לוי (מנוח"א ח"ב פרק ו') ומרן הגרע"י (חזו"ע ח"ד עמ' קלה-קלו) האם מותר לסחוט לימונים בזה"ז לכלי ריק כפסק מרן השו"ע שקיבלנו הוראותיו, או שמא יש לאסור בזמן הזה.

הגר"מ לוי זצ"ל כתב שכיוון שמרן הבית יוסף כתב שני טעמים ואין איתנו נביא ולא יודע עד מה, לידע ולהודיע ולהיודע על איזה מן הטעמים סמך מרן הבית יוסף יותר, על כן יש לאסור בזה הזמן, דאפשר שלא התיר מרן אלא היכא ששני הטעמים קיימים.

אולם לעומתו טען מרן הגרע"י, שכיוון שבשו"ע סתם מרן להקל, משמע שסמך שתי ידי על הטעם הראשון שקיים בכל זמן, כיוון שלא חילק לומר, דהיינו דווקא היכא שסוחט לתוך משקין.

ועלה בדעתי שמחלוקתם תלויה במחלוקת הידועה בין מרן החיד"א לחקרי לב, איזה חיבור הוא העיקר, האם חיבור הבית יוסף או השו"ע. דלדעת החיד"א ומרן הגרע"י השו"ע הוא העיקר, ובו נדקדק וממנו תוצאות חיים. ומאידך לדעת החקרי לב והגר"מ לוי זצ"ל הבית יוסף הוא העיקר ולכן אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו.

ובר מן דין, אף אם לא נאמר כן, מכל מקום לענ"ד נראה דקשה לומר שמרן סמך דווקא על הטעם הראשון שכתב בבית יוסף. שכן ממה שלא חילק, פשיטא דשפיר יש לומר שסמך דווקא על שני הטעמים יחד. ובזמנו לפי דעתו של מרן היו קיימים שני הטעמים ולכן סתם להקל.

ואנכי נוראות נפלאתי שראיתי בדברי הרב אשמרה שבת שכתב (עמ' קעח) וז"ל: אבל ברור שבחול היה דרכם לסחוט הלימון בכלים נפרדים וכפי שהעידו הרדב"ז ושבלי הלקט ודברי הב"י מיושבים היטב ע"כ. ונראה מבין שיטי אמרותיו שכך רצונו לתרץ את דברי מרן הבית יוסף, שכיוון שהיה ידוע שסוחטים לתוך כלים ריקים, על כרחך שהתירוץ הראשון הוא העיקר.

ואנא אמינא דכלפי לייא! מזה מוכח שמרן הבית יוסף לא הכיר היטב את מנהג מצרים, וממילא אי אפשר להביא הוכחה.

האם נתינת הלימון לתוך הסוכר נחשבת כסחיטת המשקה לאוכל, כדברי האחרונים?

עוד רגע אדבר במה שהציע עטרת ריישיין הרדב"ז ז"ל, להצריך ליתן את הלימון לתוך הסוכר, ובאופן זה הוי משקה הבא לאוכל. אולם כתב על כך מרן הגרע"י (שם קלז) וז"ל: וכבר העיר בזה הגאון צמח צדק מליבאוויטש (שבת פכ"ב דף ס' ע"ד) דמה שכתב הרדב"ז הנ"ל צ"ע שהרי אין את הסוכר מניחים אח"כ במים ונהפך למשקה, א"כ צ"ע אם יהיה לסוכר זה דין אוכל להתיר לסחוט הלימון עליו (שאינן הלימון נסחט לצורך הסוכר, אלא הלימון והסוכר לצורך המים). וכו' לפי זה אין תועלת כל כך בעצת הפוסקים האחרונים הנ"ל. ע"כ. ועיין שם שכתב מרן שמשום הכי עדיף להקל לגמרי כפסק מרן השו"ע ולא לסמוך על דברי הפוסקים שהתירו בסל"ם.

ולענ"ד אף שלמעשה נראה שאין להתיר, מכל מקום הערת מרן הגרע"י על דברי הרדב"ז וכמה אחרונים עמו, צודקת היא.

סיכום דין סחיטת לימון בזמן הזה – מן התורה או מדרבנן?

כל קבל דנא, סליק לענ"ד שיש לאסור לסחוט לימונים בשבת לכלי ריק. שכן כל פרי שדרך לסחטו לצורך משקהו, ועומד המשקה בפני עצמו ומחשיבו למשקה, יש לאסור סחיטתו. כתותים ורימונים. ואין זה משנה אם עתיד לערבו לאחר מכן באוכל או במים וכד', כל שסוחט לכלי ריק לצורך השתמשות במשקה אסירא, ולא הותר אלא לסחוט לתוך האוכל ממש.

וכיוון דאיכא לספוקי אם סחיטת הלימון בזמן הזה היא מדאורייתא או מדרבנן, נראה גם דקשה להקל בזה בצירוף סברות נוספות, כיוון דאיכא קמן ספק דאורייתא ולחומר.

פסק הדין הלכה למעשה

המורם מכל האמור, כי אין להתיר בזמן הזה לסחוט לימונים לכלי ריק על מנת לעשות משקה הנקרא "לימונדה", ואפשר שגם הפוסקים שהקלו בזה בזמנם, הן

הם יודו ויורו לאסור בזמן הזה. ולא מותר לסחוט הלימון אלא לתוך סלט או על גבי מאכלים וכד', אך לכלי ריק, או לכלי עם משקה – יש לאסור¹⁷.

---

17. אולם יש לדון בדבר אחד ומצוי מאוד, והוא סחיטת הלימון לתוך טחינה. שכן כל מהות הטחינה היא למאכל ולא למשקה, אולם מאידך פעמים רבות אחר שמוסיפים מים לטחינה, היא ממש נשפכת כמשקה. ולא צריך לפנים שאם הטחינה היא יחסית קשה (כמרקם גלידה וכד') שאין איסור לסחוט עליה לימון. וכל השאלה היא כשהיא נשפכת. והנה לדברי רב האי גאון בתשובה שהבאתי לעיל, שהתיר לסחוט לכלי ריק, כל שכוונתו לאוכל ולא למשקה, וכל הסיבה שהצריכו חז"ל לדעתו לסחוט לתוך אוכל ולא לכלי ריק, היא משום היכרא. נראה ברור שמותר לסחוט לתוך טחינה אפילו אם היא רכה, שכן כיוון שברור הדבר שסוחט הלימון לצורך מאכל ולא לצורך משקה, אין זה צריך לפנים. אולם כיוון ששאר הראשונים לא כתבו כדברי רב האי גאון, אם כן קצת קשה לסמוך עליו דהוי יחידאה. ועיין בתוספתא טהרות (פ"ב ה"ה). וצריך ביאור. ובשביל לברר שאלה זו יש לעיין בסוגיא מהי סיבת ההיתר לסחוט לתוך אוכלים ועוד חזון למועד בס"ד.